

“... KER ŽIVIMO NA TROMEJI”: POZNAVANJE, VREDNOTENJE IN RABA SLOVENSКИH KODOV PRI STARŠIH OTROK-SLUŠATELJEV ZASEBNEGA POUKA SLOVENŠČINE V KANALSKI DOLINI*

Irena Šumi

Oris problematike

Skozi vrsto študij med slovensko govorečim domačinskim prebivalstvom v Kanalski dolini (zlasti: Minnich 1993; dela več avtorjev, predstavljena v Šumi in Venosi, ur., 1996; in Šumi in Venosi 1995) je bil vzpostavljen precej trden konsenz glede nekaterih značilnih obrisov dolinske etničnosti. Izmed teh je nemara najbolj notorno opažanje, po katerem “indigeni”¹ govorci slovenskih kodov tega dela svojega jezikovnega repertoarja na noben enostaven način ne povezujejo ali celo enačijo s kako eksplicitno slovensko kulturno, kaj šele politično identiteto, ali s prištevanjem h kakorkoli že definiranemu slovenstvu.

Radi bi takoj posvarili, da pri tem gotovo ne gre za kako neinformirano ali nekvalificirano negiranje. Prav nasprotno, gre za skrbno konstruirane in močno strukturirane identitetne samopredstave, ki socialni konsenz, rezonanco in legitimacijo dosegajo na različne načine in na različnih nivojih, npr. generacijsko (prim. Minnich 1996), skozi uspešne (in politično spretno vzdrževane) odmeve nekdaj zelo vplivnih ideologij (npr. vindišarstva), skozi pazljivo reflektiran lokalni patriotizem, ali skozi specifične reorganizacije politično-lojalnostnih nostalgij (npr. po staroavstrijskem kulturnem in političnem univerzumu ali mitologiji o njem) itd. Ob kratkem, s svojim neistovetenjem z ideološkim slovenstvom, ki ga reprezentira slovenska država (pred tem ga je slovenski “narod”), in z manjšinskim slovenstvom, kakršnega predstavljajo Slovenci na avstrijskem Koroškem ali na italijanskem Goriškem in Tržaškem, indigeni slovensko govoreči Kanalčani nikakor ne razkazujejo svoje neobveščenosti ali kake socialne in kulturne, pač “narodnozavedne” afazije, kot se glasila domneva klasičnih slovenskih narodnostnih študij (prim. Šumi 1995). Nasprotno, radi bi promovirali tezo, da s tem slejkoprej izkazujejo svojo privilegirano obveščenost o naravi in učinkih nacionalnih identitetnih izrek. Takšna obveščenost je tem mejašem, ljudem, že desetletja izpostavljenim med seboj tekmujočim nacionalizmom (prim. Minnich

* Pričujoče besedilo je kratek oris in problematizacija nekaterih rezultatov, pridobljenih v okviru razisko-valne naloge, ki jo je omogočil Slovenski raziskovalni inštitut (SLORI), Trst, v letu 1997. Med drugim je bilo izvedeno anketiranje staršev otrok, ki obiskujejo tečaj slovenskega jezika. Za posvetovanja o sociolingvističnih vidikih pri pripravi ankete sem dolžna hvaležnost kolegici Majdi Kaučič Baša, za pomoč pri izvedbi pa Maksimiljanu Gufiču. Za nekatere kritične pripombe in sugestije pa se zahvaljujem kolegu Miranu Komacu.

¹V skladu z zgledom iz Minnich 1993 so »indigeni« ali domačinski prebivalci doline tisti posamezniki in družine, ki v dolini bivajo oz. svojo družinsko kontinuiteto v dolini vlečejo izpred leta 1919, ko je bila dolina priključena Italiji.

1993, 1996; Moritsch 1996; Stuhlpfarrer 1996) vzdolž družbenih mejnosti, ki jih je določila in zavarovala meddržavna meja, stvar tako osebnih kot medgeneracijskih izkušenj.

Slednjo, medgeneracijsko izkušnjo teh ljudi v zadnjem stoletju je mogoče strniti v nekakšen seznam osrednjih zgodovinskih, demografskih in socioloških prelomnic. Pri tem se bomo za potrebe oblikovanja prirodnega eksternega, kategorizirajočega pogleda (prim. Jenkins 1997) naslonili na pozicije tradicionalnih slovenskih narodnostnih študij, katerih perspektiva je organizirana okrog obstoja historičnega, t.j. generacijsko kontinuiranega, ozaveščenega (samo)identificiranja s kulturnim in/ali političnim slovenstvom. S pozicij te perspektive torej lahko identificiramo dogodkovne mejnike, ki so idiosinkratično etničnost slovensko govorečih "indigenih" prebivalcev v Kanalski dolini sooblikovali, in ki jih je na kratko mogoče označiti takole:

- prevladujoča politično in ideološko zavarovana identitetna opozicija slovenstvo-nemštvo in velika prednost politično zavarovanih germanizacijskih procesov v dolini v času do leta 1919;
- dramatične politične, demografske in jezikovnopolitične spremembe v dolini po priključitvi Italiji v letu 1919;
- problematika t.i. opcij v Kanalski dolini – vsiljenega izrekanja za nemško ali italijansko državljanstvo - in radikalne demografske spremembe v času med II. svetovno vojno (1939-1942). Za integrealnejšo prezentacijo procesa optiranja v dolini, ki sicer nima socialnoanalitskih ambicij, glej Gariup 1995;
- povojna relativno velika oddaljenost doline od slovenskega centra v Jugoslaviji in od drugih slovensko govorečih obmejnih skupnosti v Italiji in Avstriji. S tem v zvezi je tudi pomembna nevpetost doline v tisto, čemur bi lahko rekli moderna (politično) formativna doba slovenskih manjšin v Italiji (pribl. 1945-1954; prim. inter alia Komac 1995; Dolhar 1995), ki jo zaznamuje proces razmejevanja med Italijo in Jugoslavijo, izgradnja klasičnih manjšinskih institucij v odnosu do države, ter kristalizacija bipolarnega političnega prostora znotraj (tržaške in goriške) manjšine. Socialno rezonanten prostor Kanalske doline (z izjemo nekaterih posameznikov, rojenih dolincev, ki pa so kot slovenski manjšinski politiki in intelektualci delovali zunaj doline) je bil od teh dogajanj znotraj slovenske manjšine v Italiji (pa tudi od sočasnih procesov v avstrijski slovenski manjšini) tako popolnoma odrezan, da v okviru slovenskih manjšinskih študij govorijo o
- poznem "odkritju" doline s strani slovenske "matice" ter enako poznem oblikovanju slovensko zavedne in politično aktivne elite (konec 60. in začetek 70. let; prim. Venosi 1996). Ta okoliščina je končno proizvedla
- glede na slovensko manjšino v Italiji na eni strani, in glede na dejavnike "indigenega tradicionalizma" v dolini na drugi strani med drugim zelo specifično organizirano prisotnost, delovanje in cilje propagatorjev kulturnega in političnega slovenstva v zadnjih treh desetletjih; in prav gotovo tudi zelo specifičen odnos domačinskih govorcev slovenščine do teh in takih propagatorjev.

Tako konstruiran kategorizirajoči pogled prav gotovo ob večjem že vsebuje okolnosti in dejstva, ki jih bomo pri konstrukciji svojega analitskega pogleda morali posebej upoštevati. Predvsem se zdi na mestu opomba o naravi pretresa, ki ga pomenijo za dolino dogodki, ki jih je v skladu z mirovno pogodbo iz Saint Germaina sprožila italijanska vojaška zasedba doline v jeseni leta 1918. Ogromna večina odraslih dolincev, med njimi tudi vse večinsko, pretežno kmečko, slovensko govoreče prebivalstvo, se je tako rekoč v trenutku znašlo v posebni situaciji: njihova dotedanja socialna struktura in celoten kul-

turni repertoar, vse komunikacijske strategije so postale brezpomembne; padla so vsa dotedanja razmerja moči; njihov celoten jezikovni repertoar je postal sila neuporaben, njihova opismenjenost v (pretežno) nemškem jeziku nerelevantna. Tako oropani temeljnih socialnih virov so avtomatično postali drugorazredni državljani.

Odmeve te situacije je v dolini prav gotovo najti še danes, vendar nikakor ne na kak enostaven način. Posebej za starejše živeče generacije domačinov naj bi bilo značilno v ničkolikokrat citirano in komentirano reklo zajeto prepoznavanje teh ali podobno razumljenih kolizij: Govorimo po naše (=slovenski dialekt), po srcu smo Korošci (=neke vrste Staroavstrijci), živeti pa moramo v Italiji. - Če gre pri Kanalski dolini torej s stališča etničnih in mejnih študij za posebej odlikujoč se problem, pa so bile vsaj za tradicionalne slovenske manjšinske (pač "narodnostne", kot se glasi osrednji epitet) študije gotovo razočaranje ugotovitve, da v Kanalski dolini govorci slovenskega domačega jezika, celo tisti, ki jim je ta jezik materni, tega dejstva ne povezujejo avtomatično s kakim kulturnim/etničnim, kaj šele nacionalnim slovenstvom (do katerega mestoma gojijo kar odpor), niti svoje rabe različnih kodov slovenščine npr. v cerkvi in na drugih javnih mestih ne povezujejo s kakim historičnim etničnim ali političnim slovenstvom, temveč jo štejejo za povsem lokalno prakso, torej za početje, ki je integralni del takih celostnih identitetnih (samo)pripisov, kakršne nosilci štejejo za samosvoje, izključno njihove, in s tem drugačne tudi od slovenskih.

Tako razumevanje lastnih kulturnih praks nadalje analitsko komplicira še množica drugih realcij, od katerih so bile nekatere tu in tam registrirane, morda celo komentirane (npr. historični nastavki moderne demografske situacije, npr. Steinicke 1996), niso pa še bile v recentnem času sistematično opazovane in kontekstualizirane. Tukaj lahko naštejemo kar nekaj takih identitetnih relacij: npr. donedavna precej zanemarjeno vprašanje dolinskega domačinskega razumevanja lokalnega nemštva. Mnogi domačini zlasti starejših generacij, katerih materni jezik je slovensko narečje ali so v tem jeziku polno kompetentni, se štejejo za Nemce; med slednje se nadalje prišteva tudi potomstvo meščanskega nemštva, sicer številčno kaj neznatno, katerih zgodovinske postojanke v dolini so bili Trbiž, Naborjet, Pontafelj, Bela peč in Rajbelj (prim. Šumi in Venosi 1995; Steinicke 1996), in ki jih je učinkovito politično izničila, nato pa še prisilila v malone kompletno izselitev spretna italijanska zasedbena oblast po prvi svetovni vojni (prim. Šumi in Venosi 1995). V sestavi dolinskega samoizjavljenega nemštva se torej zrcalijo tudi odmevi nekdanjega staroavstrijskega razmerja med ruralnim in urbanim družbenim sektorjem, od katerih je (bil) prvi gotovo lahko zaželen cilj socialnega povzpetništva. Vendar pri podaljških teh družbenih razmerij, ki segajo v današnji dan, ne gre za kako enostavno prezrcaljenje; čeprav stvar ni neposredno relevantna za namen tega besedila, velja vendarle pribeležiti, da naša najnovejša opazovanja kažejo na zelo živ notranji, očitno strukturni antagonizem med domačini, ki so *bolj po slovenskem* in tistimi, ki so *bolj po nemškem*², kar izziva nekatera starejša opažanja.³ Čeprav imajo, po splošnem prepričanju domačinov, eni in drugi izenačeno kompetenco v lokalnih variantah slovenskih in nemških kodov, je napetost vendarle tolikšna, da jo ostro zaznava, kot je dokumentirala naša raziska-

² Razločevanje povzemamo po eni od informatorov v raziskavi. Alternativno smo v tej zvezi med domačini registrirali še izraze (*biti*) *bolj na slovensko (nemško) stran*, ali ... *se imajo bolj za Slovence (Nemce)*.

³ Menimo predvsem komentar R. Minnich - povzema ga po Steineckju (1984) - o (re)polarizaciji stališč na proslovenska in pronemška, do katere da je prišlo ob ustanovitvi zasebnih tečajev slovenščine sredi sedemdesetih let. Avtorja menita, da naj bi dogodek oživil antikvirirano staroavstrijsko nasprotje med skupinama, torej implicite trdita, da sicer v modernih časih te opozicije ni (Minnich 1993: 108).

va, tudi kategorizirajoči pogled njihovega nemudnega Drugega, dolinskih "Italijanov" (Šumi 1998). - Na drugi strani imajo domačini, najsí se štejejo za Korošce, Nemce, Vindišarje ali Slovence (ali pa, očitno predvsem med mlajšimi odraslimi generacijami, tudi za Italijane, ki na svoj neitalijanski jezikovni in kulturni repertoar gledajo zgolj kot na znanje, ne pa tudi kot na identitetno določnico), zelo sestavljen odnos do italijansko govorečih "nedomačinov", svojih sodolincev, katerih predniške linije ne koreninijo v dolini ali v prostorih, ki jih domačini štejejo za "indigene"; ta pa sta poleg Kanalske doline same po sedaj pridobljenih opažanjih predvsem Bovško in Ziljska dolina.

Tak je torej kratek oris dejstev, ki smo jih upoštevali pri oblikovanju raziskave, s katero smo skušali pridobiti vpogled v konkretne samoidentifikacijske procese v izbrani skupini dolinskih domačinov. Izbrani raziskovalni vhod skozi jezikovno problematiko pri tem ni bil naključen. Današnja močno sestavljena jezikovna situacija je ena najbolj distinktivnih in raziskovalno ulovljivih značilnosti dolinskega prebivalstva. Jezikovne problematike kot izbranega problemskega okvira pri tem ne postavljamo v kake izključno lingvistične pristojnosti, temveč kot vhod v presojo mnogovrstnih socioloških problematik med dolinskimi domačini: posebej nam je šlo za ugotavljanje relacij med jezikovnim repertoarjem in implicitnimi kulturnimi in etničnimi izrekami.

Še beseda o načinu pridobivanja podatkov in o skupini respondentov. Anketa z zaprtimi vprašanji je zajela izbrano skupino staršev otrok, ki hodijo k tečajem slovenskega jezika. Te prireja Slovensko kulturno središče Planika. Že na tem mestu velja poudariti, kakor bodo pokazali tudi rezultati raziskave, da pri izbrani skupini anketirancev nikakor ne gre za kako homogeno skupino npr. nekakšnih zavednih Slovencev, kompetentnih govorcev knjižne in/ali narečne slovenščine ali kaj podobnega, in da je bilo to dejstvo vsekakor jasno že vnaprej. Je pa izbor te populacijske skupine - mimo njene prikladne pristopnosti glede na dejstvo, da so ti ljudje, naj tako rečemo, v orbiti SKS Planike, ki je v dolini osrednja in močno dejavna slovenska organizacija - pobudila domneva, da gre pri njih za bolj ali manj bližnjo sorodstveno vezanost na, oziroma vključenost v, stare domačinske rodbine. Z drugimi besedami, izhodiščno ugibanje je bilo, da se motivacija za izobraževanje otrok o (in v) slovenskem knjižnem jeziku poraja, formira in vzdržuje v socialnih kontekstih akterjev, ki sebe štejejo (in pri drugih veljajo za) nosilce, da ne rečemo stebre "prave" domačinskosti: znanje ali interes za znanje kake variante slovenščine je namreč v tej skupini gotovo eden od izrazitih znakov "našosti". Še drugače rečeno, izhodiščno smo ugibali, da gre pri slušateljih tečajev slovenščine vsaj v ogromni večini za podmladek tistega domačinskega razširjenega sorodstva in njegovih socialnih sate-litov, ki konstituirajo lastno, relativno zaprto moralno skupnost, znotraj katere ima znanje slovenskih jezikovnih kodov jasno definirano mesto in pomen - in to celo ne glede na to, do katere mere posamezen (odrasel) član obvlada slovenske kode ali po katerem vzorcu jih socialno uporablja, če jih obvlada. Do neke mere je šlo pri tem za odločilno empirično testiranje že poprej pridobljenih opažanj, po katerih se

...odrasel človek lahko opredeljuje bodisi kot Nemec, Slovenec, Italijan ali Vindišar; zanj je socialno pomembno predvsem, da je priznan kot aktiven član indigenega gos podinjstva, ki v celoti razume kompleks lokalnega življenja in razmerij znotraj njega. Če uživa tak status, so politične (strankarske) in nacionalne opredelitve pravzaprav štete za stvar osebne, intimne izbire, ki ne vpliva na njegovo ali njeno 'našost' (Šumi 1996:182).

Opis vzorca

Temeljna vzorčna skupina za anketno raziskavo je bila skupina staršev, skupaj dvanajst (12) parov oz. triindvajset (23) ljudi,⁴ katerih enaindvajset (21) otrok od skupno sedemindvajsetih (27) je v preteklih dveh šolskih letih vse leto obiskovalo privatne tečaje slovenskega jezika v Ukvah in Žabnicah, ki jih prireja SKS Planika. Hkrati vsi ti otroci tečaje slovenskega jezika obiskujejo že dlje kot dve leti.⁵

Izbranih dvanajst parov roditeljev, ki predstavljajo dobrih 63% vseh staršev tečajnikov, ima poleg enaindvajsetih slušateljev slovenščine še skupno šest (6) otrok, od katerih so trije (3) iz dveh družin že nehali hoditi k tečaju in so vsi starejši od šestnajst let, so ga pa vsi obiskovali najmanj tri in največ šest let; še dva v dveh družinah, ki sta starejša od osemnajst let in nista nikoli hodila k tečajem; in enega, ki je še premajhen, da bi hodil k tečajem. Z drugimi besedami, tečaj slovenščine je v šolskih letih 1996/7 in 1997/98 zajel 68% naraščaja vseh udeleženih družin; 9% jih je tečaje že obiskovalo; prav toliko jih ni nikoli hodilo k tečaju; še dodatnih 14% te mladine pa lahko tečaj v prihodnjih letih pričakuje. Izkušnje kažejo, da mlajši bratje in sestre tečajnikov praviloma pridejo k tečaju slovenščine, kar pomeni, da starši, zajeti v raziskavo, tečaje štejejo za del obveznega vzgojnega repertoarja.⁶

Pri naboru osnovnih podatkov o anketirancih zaradi varovanja anonimnosti vprašalnik ni zahteval letnice rojstva ali starosti v letih, ampak je ponudil dekade, od »več kot 20« do »več kot 60«, med katerimi je bilo treba izbarati ustrezno. Slika tako označene starosti in izobrazbe posmeznih staršev je takale: v vseh primerih je oče starejši od matere, od katerih nobena ni v poznejših kot štiridesetih letih, očetje pa v pedesetih. Izobrazbena slika je bolj razgibana. Očetje imajo višjo izobrazbo od mater v štirih primerih; enako kot matere v treh primerih, in nižjo od mater v dveh primerih. Pri nobenem paru izobrazbena razlika ni večja od ene stopnje, noben posameznik pa nima nižje izobrazbe od srednje.⁷ Grafično so ta razmerja videti takole (sl. 1):

⁴ Pri enem paru staršev smo lahko zaradi posebnih družinskih okoliščin v času raziskave k sodelovanju pritegnili le mater.

⁵ Vseh otrok, ki so v šolskih letih 1996/97 in 1997/98 obiskovali privatne tečaje slovenskega jezika v dolini je bilo sicer trideset (30) in prihajajo iz skupno devetnajstih (19) družin, ki imajo skupaj štirinštrideset (44) otrok. En (1) otrok je sicer k tečaju hodil vse leto, toda starši žal izpolnjenega vprašalnika niso vrnili. Dva (2) iz dveh družin sta tečaj lani obiskovala prvič in ne celo leto: nekateri so k slovenščini hodili le prvih (ali zadnjih) nekaj tednov, potem pa niso več mogli oziroma so hodili bolj ali manj sporadično (6), to pa večinoma zaradi lanske prenovne urnikov v javni osnovni šoli v dolini in prehoda nekaterih šol na petdnevni šolski teden, zaradi česar je prišlo do težav pri usklajevanju prostora in popoldanskih dejavnosti otrok. - Od staršev otrok, ki obiskujejo tečaj slovenščine v Žabnicah, v raziskavo nismo vključili dveh starševskih parov, obeh s Trbiža, od katerih k tečaju hodi po en otrok, ker sta oba začela slovenščino obiskovati po 1. 1. 1998 (torej že po zaključku empirične faze raziskave). Oba otroka sta tečaj v tem letu prvič obiskovala; in dveh starševskih parov iz Žabnic, katerih skupno trije otroci so, iz že navedenega vzroka, tečaj obiskovali le v prvih tednih šolskega leta, proti koncu tečaja in/ali občasno. - Od staršev otrok, ki obiskujejo tečaj slovenščine v Ukvah in živijo v Ovčji vasi ali v Ukvah, v raziskavo nismo vključili enega starševskega para, ki je anketiranje odklonil; enega para, katerega otroka sta bila prisotna le pri začetku tečaja oziroma le občasno; in enega para staršev, katerega otrok je sicer vse leto redno obiskoval tečaj, pa izpolnjenih vprašalnikov žal nista vrnila.

⁶ Poročali smo že lahko o celi generacijski zamenjavi v Ukvah v letu 1991/92, ko je cela skupina "odraslih" tečajnikov odšla, prišla pa je nova skupina, v velikem deležu sestavljena iz njihovih mlajših bratov in sester (prim. Šumi in Venosi 1995:179ff).

⁷ Oznake za stopnjo izobrazbe se držijo italijanskega sistema. Označili smo štiri stopnje: 1 - osnovna, 2 - srednja, 3 - višja in 4 - visoka izobrazba.

Starši o sebi

Jezikovni repertoar v anketiranje zajetih mater in očetov tečajnikov slovenščine je bil v vprašalniku prvi vsebinski sklop vprašanj, ki je najprej vpraševal po poznavanju slovenskih kodov. »Domačo govorico« smo v vprašanih razločili od slovenščine kot poseben jezik; tudi to razločevanje temelji na predhodnih opažanjih o pojmovanju jezika med dolinci (prim. Šumi 1996: 177ff): tako smo se lahko izognili apriorni in nezaželeni hierarhizaciji domače govorice kot podvarianete slovenščine. – Kot kaže tabela 1, razen enega starševskega para ni nobenega, v katerem vsaj eden od partnerjev ne bi obvladal katere od variant slovenskih kodov vsaj do neke mere, kot so se starši samoizrekli v skladu s ponujeno štiristopenjsko kompetenčno lestvico.

Precej višji skupni rezultat pri »poznavanju slovenščine« od tistega pri »poznavanju lokalne govorice« je mogoče (razen pri starših, ki so iz Slovenije in so se tam tudi izobraževali in tistih, ki so se izobraževali na slovenskih manjšinskih šolah, ti pa so med zajetimi osebami le trije) začetkoma obrazložiti na dva načina: najprej gre morda za pričakovano odgovorov. Hkrati je mogoče, da se je kak respondent iz načelnih razlogov odločil izenačiti svojo kompetenco v lokalni govorici s slovenščino. Toda veliko pomembnejši se zdita drugi dve možnosti: prvič, da gre za posledico rabe knjižne slovenščine v cerkvi in pri verouku⁹ vse do leta 1995 v Žabnicah, in vsaj do leta 1975 v Ukvah in Ovčji vasi. Letnici predstavljata ostri ločnici, saj od takrat duhovščina v teh farah knjižne slovenščine ne obvlada več. O pomenu slovenskega verouka in liturgije kot malone izključnih javnih prostorov za rabo knjižne slovenščine, s tem pa za ohranjanje slovenskih kodov v dolini, je bilo dosti zapisanega drugje (prim. Venosi 1996; Šumi 1996; Šumi in Venosi 1995). Samoocena naših staršev, ki kaže frekventno in visoko poznavanje slovenskih knjižnih kodov, lahko v velikem odstotku primerov pomeni prav vzgojenost v slovenske kode skozi ta dva prostora javne rabe. – Še druga možna interpretacija rezultata pa se veže na očitno možnost, da gre pri vprašanih starših za populacijo, ki vzdržuje redne (poslovne, prijateljske, sorodniške...) stike s Slovenijo in je torej pomembno presegla ruralni sektor (in z njim pojmovanje in morda tudi meje »domačinskega« socialnega prostora, prim. zgoraj), s katerim je bilo poznavanje slovenskih kodov tradicionalno povezano.

Vendar je kompetenca v slovenskih kodih pomembno različna tudi med materami in očetmi. Iz spodnjih dveh grafov sledi nekaj jasnih razmerij znotraj vzorčne skupine v preseku očetje/matere. Ko gre za poznavanja lokalne govorice, je to med spoloma približno izenačeno; v poznavanju slovenskega knjižnega koda pa odločno in visoko prednjačijo očetje, saj so se razen moškega v paru, ki slovenskih kodov sploh ne obvlada, in zakonca v P7, ki na anketo ni odgovarjal, vsi vprašani očetje izrekli, da knjižno slovenščino vsaj razumejo, kar osem (8) izmed teh desetih pa knjižno slovenščino tudi govori; štirje (4) izmed teh osmih slovensko tudi berejo; za polno kompetenco (razume, govori, bere in piše) v slovenščini pa so se izrekli trije (3) očetje in le ena (1) mati. Malone obratno je pri poznavanju lokalne govorice: popolno kompetenco si je prisodila le ena (1) mati in noben oče. – Slika v posameznem spolu je torej takale: nobene stopnje kompetence v lokalni govorici nima sedem (7) mater, t.j. več kot polovica, in vsaj šest (6) očetov (M7 neznan), t.j. tudi polovica. Nobenega poznavanja knjižne slovenščine nima polovica mater (6), toda le en (1) oče (M7 ostaja v obeh primerjavah neznanka; sl. 2a, 2b).

⁹ Vendar se udejstvovanje slovenske duhovščine ni ustavilo pri teh rabah; iz pogovorov s starejšimi Kanalčani vemo, da so župniki mlade in odrasle poučevali tudi v slovenskem jeziku. Veliko domačinov, starih nad 50 let, poleg domačega jezika govori tudi knjižni jezik oz. približke.

Tudi paroma je kompetenca v obeh kodih zelo različna, kot kaže tabela 1. Povzeto na kratko, pet (5) mater, ki imajo kakršnokoli kompetenco v lokalni govorici, ima soproge, ki so tudi kompetentni v tem kodu, in to precej izenačeno (razen pri F7, kjer je podatek o soprogu neznan). Sedem (7) v domači govorici nekompetentnih mater se je v šestih primerih poročilo z enako, naj se pošalimo, nekompetentnimi soprogi, ena (1) pa je vzela moža, ki lokalno govorico govori in razume. - Drugačna slika je pri poznavanju slovenščine: razen enega (1) primera, v katerem noben od staršev slovenščine ne pozna v nobeni stopnji in F7 (1), ki slovenščine ne pozna, podatka za soproga pa nimamo, je šest (6) mater, ki slovenski jezik vsaj razumejo, poročenih z možmi, ki slovenščino poznajo enako dobro v dveh primerih, v vseh drugih pa bolje od njih. Še štiri (4) matere, ki slovenskega jezika niti ne razumejo pa so vzele može, ki ga razumejo v enem primeru, razumejo in govorijo v treh primerih, popolnoma pa ga obvlada en soproga. Sumarno rečeno: razen enega para, ki ne pozna nobenih slovenskih kodov, in P7, pri katerem manjkajo podatki za soproga, v vseh razen v enem primeru vsaj eden od roditeljev slovenske kode - eno od variant ali obe - tudi govori, ne le razume. Z drugimi besedami, izmed dvanajstih parov se jih enajst navzven lahko sporazumeva v katerem od slovenskih kodov (sl. 3).

Kakšen pa je odnos med poznavanjem obeh variant slovenskih kodov? Šest (6) oseb nima nikakršne kompetence v nobenem slovenskem kodu, za eno (1) nimamo podatka. Devet (9) izmed anketiranih staršev obeh spolov pozna obe varianti slovenščine, od tega pet (5) oseb obe enako dobro; ena (1) lokalno govorico dosti bolje; in tri (3) osebe slovenščino bolje kot lokalno govorico. Ena (1) oseba od slovenskih kodov razume in govori le domačo govorico. Dve (2) osebi razumeta le slovenščino, (3) tri jo razumejo in govorijo, dve (2) pa jo popolnoma obvladata, kar je znanje, ki ga imata še dve (2) osebi, ki pa sta hkrati kompetentni tudi v domači govorici. - Gre torej za skupaj sedem (7) oseb, ki domače govorice ne poznajo, v različnem obsegu pa poznajo slovenščino. Seveda je evidentno, da gre pri dveh osebah, ki slovenščino obvladata v vseh štirih stopnjah za starša, rojena in izobraževana v Sloveniji. - Jezikovna kompetenca v slovenskih kodih pri vseh v anketo zajetih osebah je torej (kot v vseh drugih grafih tudi v spodnjih dveh črtkana rezina pomeni delež povsem nekompetentnih v slovenskih kodih, pri čemer nečrtkani del s podgrafom specificira kompetentne po stopnji poznavanja koda znotraj kvote, predstavljene z rezino »razume«;) prikazana v sl. 4a, 4b.

Poleg slovenskih kodov pa vprašanci poznajo še vrsto drugih jezikov: anketa jih je ponudila sedem z dodatno možnostjo »drugo«. Naj kar takoj povemo, da se je poleg ponujenih (italijanščina, nemščina, slovenščina, lokalna govorica, furlanščina, angleščina, francoščina) pojavila še španščina, v dveh primerih in obakrat s polno kompetenco. - V celoti so vprašani izraziti poliglotti. Med njimi ni niti enega, katerega znanje bi bilo omejeno le na en jezik: vsi (v katerikoli kompetenčni stopnji od »razumem« do »pišem«) poznajo najmanj dva, nekateri pa do pet. Za polno kompetenco v italijanščini (razumem, govorim, berem, pišem) so se izrekli vsi starši razen enega. - Oglejmo si, kakšna je razlika v samopripisanem jezikovnem repertoarju med materami in očeti. Podatki kažejo, da največ mater v različni meri obvlada štiri različne kode; največ očetov pa pet. Spodnja grafa kažeta, da je znatna razlika v jezikovnem repertoriju med materami in očeti le pri dvokodnem samopripisu, to pa zato, ker je provenienca mater v več primerih kot pri očetih nelokalna (sl. 5a, 5b).

Pri očetih je kompetenčno razmerje od največ do najmanj italijanščina > slovenščina > nemščina in furlanščina izenačeno > lokalna govorica, pri materah pa italijanščina >

nemščina > furlanščina in slovenščina izenačeno > lokalna govorica. Gornji rezultat vnovič potrjuje znatno poznavanje slovenskih kodov pri očetih, medtem ko je najznačilnejša lastnost mater, da so v velikem deležu nosilke nemškega jezika. Visoka – nemara presenetljivo – je tudi kompetenca v furlanskem kodu pri obeh spolih, medtem ko je izrazito najšibkejše poznavanje lokalne, domače govorice (sl. 6a, 6b).

Vendar je poznavanje kodov eno, drugo pa odnos do njih; zato smo z naslednjim vprašanjem spraševali, KATERE OD (ZGORAJ NAŠTETIH) JEZIKOV NAJRAJE GOVORITE? Kot je očitno, je bila namerna implicitna restrikcija v vprašanju dvojna: prvič, vprašani je lahko izbral le med kodi, ki jih vsaj govori, ne le razume. Torej je moral(a) izbirati med kodi, v katerih je njegova ali njena kompetenca precejšnja.¹⁰ Nikakor pa ni nujno, da je njegov ali njen najljubši jezik hkrati tudi tisti, ki ga najbolje obvlada. - In drugič, spraševali smo o afektivnem odnosu do delov vprašančevega repertoarja, ne pa morda o, denimo, pogostnosti rabe tega ali onega jezika pri vprašanem ali vprašani. Vprašancem je bila na voljo osemestna lestvica. Le en oče na vprašanje ni odgovoril. Nekateri so izbrali le dva jezika (manj nobeden), nekateri pa do šest. Rezultati so pokazali, da je drugi najbolj priljubljeni jezik – za italijanščino, ki je prva izbira tako materam kot očetom – naših staršev nemščina, tudi pri očetih, ki sicer v tem jeziku kažejo bistveno nižjo kompetenco od mater. Furlanščina ima med prvimi tremi najljubšimi najčistejši rezultat: kadar je izbrana, je posameznikov drugi jezik, izbrana pa je bila skoraj prav tolikokrat kot nemščina. Medtem ko slovenščina ni nikogaršnji drugi najljubši jezik, je bila lokalna govorica izbrana na drugo mesto pol manjkrat kot nemščina oz. furlanščina. - Z ozirom na samopripis kompetentnosti v slovenskih kodih, kjer si vsaj očetje pripisujejo večjo kompetenco v slovenščini kot v lokalni govorici, gornji rezultat napeljuje na nekaterim morda nekolikanj sitno misel, da je slovenščina sicer morda med našimi vprašanci razmeroma dobro poznana, ne pa tudi enako priljubljena. - Tudi tretji daleč najljubši jezik naših staršev je nemščina, nato pa pridejo slovenski kodi: materam je v primeri s slovenščino bližje lokalna govorica 3 : 1, očetom pa v natanko obratnem razmerju (sl. 7a, 7b).

Med najljubših pet je slovenščino in/ali lokalno govorico uvrstilo osem (8) očetov in štiri (4) matere. Na petem mestu, ki je zasedeno le štirikrat, se pri očetih pojavita furlanščina (2) in slovenščina (2). Pri materah je peto mesto v desetih primerih nezasedeno, v preostalih dveh pa izpolnjeno s furlanščino (1) oziroma slovenščino (1). - Od vseh očetov jih je torej lokalno govorico med svojih najljubših pet uvrstilo le pet, kar je polovica vseh, ki so na vprašanje odgovorili. Ti podatki potrjujejo poprejšnje ugotovitve glede kompetence v slovenskih kodih zdaj še z vidika, naj rečemo, njihove vsečnosti za starše otrok, slušateljev tečajev slovenskega jezika. Medtem ko je naklonjenost do lokalne govorice med očeti in materami če ne izenačena, pa vsaj primerljiva (kakor je dokaj izenačena tudi kompetenca, prim. zgoraj), je tista do slovenščine pri očetih bistveno višja in sorazmerna z njihovo visoko kompetenco.

Vprašanj o tem, kako pogosto in kdaj ter s kom naši starši govorijo v slovenskih kodih, v anketi nismo zastavili naravnost. Izbran vpogled v to tematiko smo si zagotovili s tremi vprašanji, s katerimi smo spraševali po

- jeziku, ki ga je vprašani govoril v svoji starševski družini;
- jeziku ali jezikih, ki jih je razumel in govoril v predšolski dobi; ter
- jeziku, v katerem vprašani občuje s svojim zakoncem.

¹⁰ Tak namen sta očitno razpoznala in odklonila starša, par, ki je k anketi pripisal, da zapisujeta ne lestvico najljubših, temveč njima najbolj poznanih jezikov.

Pri vprašanju **KATERE JEZIKE STE GOVORILI V STARŠEVSKI DRUŽINI OZIROMA DRUŽINI, V KATERI STE ZRASLI?** je bilo petim predvidenim jezikom (italijanščini, nemščini, slovenščini, lokalni govorici, furlanščini; in »drugo«) dodanih pet kvalifikativov: nikoli, včasih, pogosto, večinoma in vedno. Možnosti »drugo« za jezik ni izbral nihče od vprašanih. Iz podatkov sledi, da je več mater kot očetov v družinah svojih staršev spoznalo furlanščino in nemščino; toda hkrati so bile nemščina, furlanščina in slovenščina materam manj znane kot očetom. Bistveno manj mater kot očetov pa je poznalo lokalno govorico. Z drugimi besedami, materam so bili v njihovem otroštvu v domači družini najmanj znani kodi zapovrstjo furlanščina, slovenščina in lokalni jezik; očetom pa furlanščina, nemščina in slovenščina. Materam sta bila najbolj znana italijanski in nemški jezik, očetom pa italijanščina in lokalni jezik. - Poglejmo podatke še grafično (podatkovni nizi za očete so označeni kockasto:), sl. 8.

Hkrati je pomembno držati v mislih, da sedanji jezikovni repertoar in kompetenca v njegovih delih gotovo le izjemoma sovpadata s tisto, ki so jo vprašanci imeli v zgodnjih letih življenja, v času t.i. primarne jezikovne socializacije: jezik je mogoče pozabiti, mogoče se ga je naučiti, mogoče ga je tudi poznati, pa ne rabiti. - Kar dotiče rabe slovenskih kodov v družinah staršev anketirancev posebej, si oglejmo najprej, kako je bilo v družinah mater (sl. 9a, 9b).

Zdaj lahko položaj slovenskih kodov znotraj repertoarja starševskih družin dodatno določimo tako, da pokažemo prevladujoči kod in hierarhijo preostalih in dobljene podatke gledamo kot rezultat »glasovanja« z izločenim rezultatom »nikoli«. - Slovenski kodi skupaj so v starševskih družinah mater enako znani kot italijanščina (ne pa tudi enako frekventni!), razpored pa je pri družinah očetov in mater grafično predstavljeni v sl. 9c, 9č, 9d, 9e.

Iz grafov sledi, da je bil pri očetih položaj lokalne govorice zelo jasn: ali je v starševski družini nikoli niso govorili, ali pa vedno ali vsaj večinoma. Pri materah je položaj lokalne govorice bolj razpršen, »vedno« so jo govorili pa le v eni starševski družini. Le dve materi sta tudi imeli kakršenkoli kontakt s slovenščino, medtem ko je v družini svojih staršev ta kod srečevala skoraj polovica očetov. - Poglejmo zdaj sliko še obrnjeno, s stališča frekvence odgovorov "nikoli": po pričakovanju zelo velik delež mater v svojem otroštvu v družini svojih staršev nikoli ni slišalo italijanščine, kar pa velja le za enega očeta. Materam v tem življenjskem obdobju je bila absolutno najbolj tuja slovenščina, očetom pa furlanščina. Pri materah sta po stopnji tujosti na drugem in tretjem mestu potem lokalna govorica in furlanščina, pri očetih pa nemščina in slovenščina.

Relacije med podatki, pridobljenimi v odgovor na vsa tri zadnjenašteta vprašanja, so že na prvi pogled močno zanimive, saj odgovori na primer precizirajo jezik(e) starševskega gospodinjstva glede na kompetenco, ki jo je vprašani dosegel v času do šestih ali sedmih let starosti. Tukaj so variacije na ravni posameznika zanimive in pomembne: vzemimo primer respondentke, ki je v prvem vprašanju (jezikovni repertoar starševske družine) enakovredno navedla italijanščino, nemščino in lokalno govorico; v naslednjem vprašanju pa precizira, da je do vstopa v šolo italijanščine znala malo, lokalni jezik dobro, najbolje pa nemščino. - Ali pa primer respondenta, ki je kot repertoar svoje starševske družine navedel štiri jezike, toda le enega v odgovor na vprašanje **SE SPOMINJATE, KATERE JEZIKE STE RAZUMELI IN GOVORILI KOT PREDŠOLSKI OTROK?**

Iz odgovorov v celoti sledi, da sta bila slovenščina in furlanščina vprašanim v dobi zgodnje socializacije najbolj (in primerljivo) tuja koda, nemščina pa nekaj manj; izrazita je razlika le v poznavanju lokalne govorice, ki so jo očetje poznali v dvakrat večjem

številu kot matere. Poglejmo razmerja najbolj tujih, t.j. najmanj poznanih kodov (sl. 10a).

Graf 10a kaže minimalna odstopanja glede na podatke iz vprašanja o jezikovnem repertoarju v starševski družini: v času do začetka osnovnega šolanja so nekateri vprašanci imeli določeno stopnjo poznavanja tudi tistih jezikov, ki jih sicer v starševski družini niso srečevali in obratno, nekaterih jezikov, ki so sicer bili prisotni v družini staršev, sploh niso obvladali. Vendar je diskrepanca minimalna (razen seveda v nekaterih posameznih primerih, kot že rečeno): v splošnem velja, da so se vprašani svojega osnovnega jezikovnega repertoarja »nalezli« v primarnem socialnem okolju, v družini svojih staršev oziroma v družini, v kateri so do vstopa v šolo odraščali. – To pa ne velja za razlike med njihovim jezikovnim repertoarjem v otroštvu in sedanjim (sl. 10b).

Vidimo torej, da so se jezikovni repertoarji vprašanih od časov njihovega otroštva močno spremenili. Če zanemarimo dejstvo, da nekateri posamezni starši prihajajo iz zelo različnih jezikovnih okolij, lahko posplošeno rečemo, da so se vsi naučili italijanščine, izboljšali svoje znanje nemščine in vsaj očetje so tudi zelo občutno izboljšali svoje poznavanje slovenščine in furlanščine, slednje v kar dramatičnem obsegu. Pri obeh spolih pa je zaznavno upadlo znanje lokalne govornice oz. se je njen prostor v življenjih vprašanih od časov njihovega otroštva očitno skrčil.

Eksplikirajmo torej bistveno razliko v iskanem podatku pri zadnjih dveh vprašanjih: prvo je iskalo samooceno vprašanega o jezikih, ki jih je srečeval v družini, v kateri je zrasel; drugo vprašanje pa je anketiranca vpraševalo po njegovem lastnem kodnem repertoarju v času zgodnjega otroštva (do vstopa v šolo). – Medtem ko smo že ugotovili, da samoocene o položaju slovenskih kodov v obeh vprašanjih primerjalno ne odstopajo signifikantno (razen pri posameznih vprašanih), si velja tudi za vprašanje o repertoarju v predšolski dobi ogledati prevalenčno razmerje (kot "lestvico" brez rezultata "nikoli"); torej lestvico kodov, kot jih je vprašani v iskani življenjski dobi poznal. Primerjava pove, da so vprašani pred vstopom v šolo znali več italijanščine (in očetje malenkost več furlanščine), kot pa so je bili deležni v svoji starševski družini; hkrati manj slovenščine in nemščine; poznavanje lokalne govornice pa ostaja izenačeno v obeh samoocenah (sl. 11a, 11b).

Očitno je, da je znanje slovenskih kodov, lokalne in nelokalnih variant, prevalentna lastnost očetov tako diahrono kot sinhrono: preprosteje rečeno, otroci, ki hodijo k tečajem slovenščine, v glavnem izvirajo iz družin, v katerih so nosilci slovenskih kodov očetje.

Zadnje vprašanje tega sklopa v anketi je sicer še vedno iskalo podatke o rabi in socialni incidenci slovenskih kodov pri vprašanih, je pa bilo zastavljeno zelo drugače od prejšnjih: iskalo je namreč lastni vtis vprašanega o rabi svojega jezikovnega repertoarja v komunikaciji z, naj se pošalimo, najpomembnejšim Drugim, namreč z lastnim zakoncem. Vprašanje je bilo, V KATEREM JEZIKU GOVORITE S SVOJIM ZAKONCEM?

Obdelava rezultata je bila drugačna kot pri gornjih vprašanjih, saj je bilo treba računati na korelacijo po polovici oz. parno zrcalnost odgovorov očetov in mater, vendar stoddotno parno ujemanje nikakor ni bilo zajamčeno. Rezultati so izkazali ne le skoraj povsem uresničenega parnega zrcaljenja med spoloma (torej bi lahko domnevali, da se zakonci med seboj dobro poznajo in razumejo), temveč predvsem dejstvo, da je redni ali vsaj večinski kod komunikacije med našimi vprašanci italijanščina. To pa nadalje pomeni, da je italijanščina tudi kod premoščanja razlik med sicer nadvse pisanimi repertoarji v parih: je torej *lingua franca* med zakonci. – Verjamemo sicer, da bi detajliranje tega vprašanja (npr. povpraševanje po intimnem kodu med zakoncema in druga sistemska ali

situacijska preciziranja aktivacije posameznih delov repertoarja) pokazalo znatne variacije. Toda zanesljivo je mogoče domnevati, da so se respondenti v odgovoru držali presoje o občem večinskem kodu komunikacije z zakoncem. – V teh okvirih so si tudi zelo edini glede nerabljenih delov svojih repertoarjev: velika večina zakoncev, t.j. vsi razen dveh parov, nikoli ne uporablja slovenščine in furlanščine; noben razen štirih parov ne uporablja lokalne govorice; nemščino pa rabijo trije oz. štirje pari. Podatki so v resnici tako nedvoumni, da verjetno ne potrebujejo grafične eksplikacije; vendarle pogledjmo »povprečni« rezultat, ki korigira manjša odstopanja od parnega zrcaljenja, za oba spola skupaj (sl. 12).

Starši o otrocih

V obsegu in na način, po katerem je gornje odgovore vendarle mogoče šteti za izjavljanje o intimni oz. nejavni rabi delov kodnega repertoarja, je bilo gornjemu sorodno vprašanje V KATERIH OD NAŠTETIH JEZIKOV STE GOVORILI S SVOJIMI OTROCI DO NJIHOVEGA TRETJEGA LETA, pri katerem je bil izbor jezikov enak kot pri gornjih vprašanjih, ponujeni kvalifikativi pa kot v vprašanju o kodnem repertoarju v starševski družini staršev. – V nasprotju s poprejšnjimi odgovori sta možnost »drugo« v ponujenem seznamu kodov tukaj izkoristila dva starša, očitno par. – Vprašani so torej s svojimi majhnimi otroci zgovorni v več kodih kot s svojimi zakonci: največ (17) jih sicer z otročiči govori ali je govorilo italijansko, vendar precej (skupaj 9) tudi nemško, v lokalni govorici (6), v slovenščini (3), in v furlanščini (1). – Med »izključno« rabljene jezike komunikacije z majhnimi otroci so respondente, matere in očetje skupaj, uvrstili le tri kode: italijanščino (7), nemščino (4), in slovenščino (3). Slika kodne prevalece kaže sl. 13.

Če je torej komunikacija med vprašanimi zakonci precej – vsaj jezikovno – enolična, pa z majhnimi otroci starši komunicirajo precej bolj v skladu s svojim širokim kodnim repertoarjem. Jezik komunikacije z majhnimi otroci bi lahko šteli celo za indic materega jezika vprašancev, vendar je tak sklep glede na gornje rezultate očitno nezadosten vsaj kar dotiče, denimo, furlanščine. – Otroci, ki so slušatelji tečaja slovenskega jezika in njihovi mlajši in starejši bratje in sestre so bili torej do svojega tretjega leta starosti od svojih staršev najmanj deležni komunikacije – če izvzamemo kategorijo »drugo« – v furlanščini in slovenščini (sl. 14).

V celoti smo v anketi postavili več vprašanj, ki se vsa nanašajo na »jezikovno politiko« staršev do otrok. Vprašanj je bilo pet, zaporedoma:

- katere jezike ste govorili s svojimi otroci do njihovega tretjega leta starosti;
- ali so vaši otroci v prvih treh letih življenja s kakimi bližnjimi osebami (z zakoncem, z vašimi starši, tetami ali strici) govorili kak drug jezik, in če je tako, katerega (italijanskega; nemškega; slovenskega; lokalnega; furlanskega; drugo);
- kateri od jezikov je po vašem menju za vaše otroke najpomembnejši (italijanski; nemški; slovenski; lokalni; furlanski; angleški; francoski; drugo);
- s kakšnim razlogom otroke pošiljate k tečajem slovenščine (ker želim, da otrok/otroci razumejo govorjeno slovenščino; ker želim, da razumejo in govorijo slovensko; ker želim, da bi znali slovensko ravno tako dobro kot italijansko; ker mislim, da bodo bolje razumeli lokalno govorico); in povezano vprašanje,
- zakaj se vam to zdi pomembno: (ker k slovenščini pošiljajo svoje otroke tudi moji sorodniki ali sorodniki mojega zakonca; ker sem Slovenec(ka) in štejem svoje otroke za

Slovence; ker je slovenščina del naše kulture; ker je lokalna govorica del naše kulture; ker živimo na področju tromeje in se mi zdi pomembno, da otroci razumejo in govorijo jezike vseh treh držav; ker mislim, da jim bo znanje slovenščine koristilo v življenju; drugo).

Zgoraj smo že obravnavali vprašanje "v kakšnem jeziku ste govorili s svojimi otroci do tretjega leta starosti" v kontekstu komunikacije z zakoncem kot dveh rab, ki se približujeta nejavni, intimni sferi. Rezultati so pokazali, če na kratko povzamemo, da je med starši pri komuniciranju z majhnimi otroki najbolj »nepopularna« furlanščina, takoj za njo pa slovenščina. Toda po drugi strani iz podatkov sledi, da je bilo ravno toliko otrok vzgajanih v izključno italijanskem jeziku kot je bilo takih, ki tega jezika v tej starosti sploh niso poznali. Vendar je zgodnja socializacija v slovenskih kodih, v domačem ali v kaki drugi varianti, minimalna: le pet staršev je z otroci v tej vzrastni dobi govorilo v katerem od slovenskih kodov. - Ta podatek ni nobeno presenečenje; v skladu z domnevo, ki smo jo elaborirali že drugod (Šumi 1996) pa tudi ne gre za nič pretrirano zaskrbljujočega z vidika interesa za ohranjanje slovenščine v dolini. Gotovo obstajajo trdni indici o tem, da današnje generacije otrok in mladostnikov v Kanalski dolini niso več primarno socializirane v slovenske kode; ti potemtakem niso, če rečemo nekoliko poenostavljeno in shematično, njihovi materni jeziki, kakršnekoli psihološke in sociološke posledice že utegnemo iz tega izvajati. Ni pa posebnega razloga, da bi v tem dejstvu iskali vzrok za kak iminentni propad slovenskih kodov v dolini, kajti navsezadnje se ti isti otroci slovenščine učijo; drugič pa razpolagamo z opažanji, da je domača govorica, alternativno imenovana *pa ukuščem*, *pa žabnškem*, *pa našem*.

...razumljen(a) kot izrazit 'kod odraslih', še natančneje, kot jezik odraslih (pretežno moških) vodij gospodinjstev, torej kot 'žmoški', 'žoblastni' kod, v katerega je treba dejansko zrasti in v katerem se socialno ni mogoče udeleževati v otroštvu (Šumi 1996: 180).

Vprašanje ALI SO VAŠI OTROCI V PRVIH TREH LETIH ŽIVLJENJA S KAKIMI BLIŽNJIMI OSEBAMI (Z ZAKONCEM, Z VAŠIMI STARŠI, TETAMI ALI STRICI) GOVORILI KAK DRUG JEZIK KOT VI, IN ČE JE TAKO, KATEREGA, je iskalo dodatnih podatkov o okoliščinah zgodnje jezikovne socializacije otrok. Mimo dejstva, da imajo nemara starši o svojem bližnjem govornem okolju nekoliko različno vedenje – ali pa so nemara starši mislili vsak na svoje bližnje sorodstvo – je kazno, da je tudi nemudna okolica otrok v času njihove zgodnje jezikovne socializacije pretežno italijansko govoreča, zatem pa v pomembnem deležu nemško. Najšibkeje zastopana je furlanščina, skupni rezultat slovenskih kodov pravzaprav ni nizek: nepričakovano nizka je pravzaprav le ocena staršev o izpostavljenosti otrok lokalni govorici. Po vrednostih je starševska ocena o kodnem repertoarju v okolici majhnih otrok primerljiva s kodno prevalenco v starševskih družinah staršev (prim. zgoraj). – Celota teh starševskih ocen je grafično predstavljena v sl. 15.

Z naslednjim vprašanjem smo iskali starševsko projekcijo glede kodnega repertoarja, kakršnega želijo svojemu otroku ali otrokom zagotoviti: radovednost o hierarhiji kodov, ki se staršem zdijo najbolj zaželeni oz. za njihove otroke pomembni, smo strnili v vprašanje KATERI OD NAVEDENIH JEZIKOV SE VAM ZDIJO NAJPOMEMBNEJŠI ZA VAŠE OTROKE. Že znani seznam lokalno prisotnih jezikov, dopolnjen z angleščino in francoščino ter opcijo »drugo« smo opremili s tremi kvalifikativi: ni pomemben; srednje pomemben; najpomembnejši. - Izkazalo se je, da se vprašanim staršem za njihove otroke absolutno najpomembnejši po vrsti zdijo tile kodi: italijanščina; nemščina; in slovenščina.

Pomen slednjih dveh kodov starši gledajo dokaj izenačeno: nemščina komajda kaj vodi pred slovenščino. Na četrtem mestu pa je angleščina. To je zelo jasen, čist in zdravorazumni rezultat: starši menijo, da morajo otroci znati jezike vseh treh držav Tromeje, pri čemer ima kod lastne države visoko prednost, in takoj nato tudi angleščino kot najpomembnejši svetovni jezik.

Glede na nizko kompetenco mater v lokalni govorici (in slovenščini) je bil precejšnje presenečenje podatek, da je lokalna govorica materam bolj pri srcu kot očetom, kadar gre za uvrščanje med jezike, ki se jim zdijo najpomembnejši za njihove otroke; med malo manj pomembnimi jezikovnimi znanji pa so starševski sentimenti do domačega jezika izenačeni. Prav nobeden izmed staršev pa ne misli, da bi znanje furlanščine imelo primaren pomen za njihove otroke; uvrstili so ga marveč kot izrazito sekundaren kod, blizu in le malo višje od francoščine.

Naslednje vprašanje v tem sklopu, zastavljeno zelo naravnost, se je glasilo **ZAKAJ POŠILJATE SVOJE OTROKE K TEČAJEM SLOVENŠČINE?** Ponujeni so bili naslednji odgovori: 1. otroci razumeli govorjeno slovenščino; 2. razumeli in govorili slovensko; 3. znali slovensko enako dobro kot italijansko; 4. da bi bolje razumeli lokalno govorico. S tako ponudbo odgovorov (na vprašanje nista odgovorila en oče in ena mati) smo pravzaprav skušali ugotoviti ambicijo staršev glede znanja slovenščine pri otrocih: ali menijo, da je dovolj osnovno znanje, solidno znanje ali celostna kompetenca? V četrtem ponujenem odgovoru pa smo načeli temo, ki smo jo polno razvili v zadnjem sklopu vprašanj: namen je bil ugotoviti, ali je vključevanje v množico kompetentnih govorcev lokalne govorice nemara cilj, ki ga starši zasledujejo. - Iz rezultatov je razvidno, da starši večinsko težijo k temu, da bi otroci osvojili solidno znanje slovenščine; nekaj manjše pa je pričakovanje, da jo bodo osvojili tako dobro kot jezik večinskega okolja in šole, italijanščino. Spet je presenetil sentiment, ki ga matere očitno izkazujejo lokalni govorici: kar štiri menijo, da bo znanje slovenščine otrokom pomagalo v kompetenci v lokalni govorici (prim. sl. 16).

Naslednje vprašanje je bilo, kot rečeno, neposredno tematsko vezano na prejšnje in se je glasilo: **ZAKAJ MENITE, DA JE (UČENJE SLOVENŠČINE ZA VAŠE OTROKE) POMEMBNO?** Ponujenih je bilo šest odgovorov; te in dodatno opcijo »drugo« zaradi razvidnosti predstavljamo tudi v tabelarni obliki (tab. 2).

Kar šest očetov je izbralo več kot en odgovor na gornja vprašanja, in pet mater. Medtem ko se starši strinjajo pri utilitarnih razlogih (5 in 6), so matere (ponovno) izkazale bistveno večjo občutljivost za vprašanja lokalne kulture in tradicije in so kar šestkrat slovenščino označile za del lokalne kulture, lokalno govorico pa trikrat; tako so se izrekle kljub izkazanemu dejstvu, da niso tipične ali večinske nosilke slovenskih kodov, temveč so to očetje. En sam roditelj je izkoristil možnosti oblikovanja lastnega odgovora (»drugo«): »ker je znanje več jezikov kulturno bogatenje«. En oče je k odgovoru »ker se čutim Slovenca...« dopisal: »vendar kot italijanski državljani«. Odločali pa so se (zaradi dolgotnosti odgovorov jih v legendi h grafu številčimo po gornjem tabelarnem ključu; poleg tega je treba imeti v mislih, da so nekateri vprašanci izbrali več kot en odgovor, tako da z grafom tukaj prikazujemo »kolektivno« rezoniranje, ne pa kako specificirano po osebah), kot kaže sl. 17.

Rezultat torej jasno kaže, da starši svoja prizadevanja, da bi se otroci naučili slovenščine, racionalizirajo kot predvsem zadevo pagmatične priprave otrok na življenje in kariero, in to kar v 60 odstotkih vseh mnenj, ki so jih o tem izrazili.

Zadnji, sklop vprašanj se je izrecno nanašal na razmerje med slovenščino (ponavljamo, da smo v ta izraz strnili vse od knjižne slovenščine pa do vseh možnih nelokalnih variant) in lokalno govorico. Vprašanja so bila:

- Ali menite, da je znanje slovenščine za otroke glede na lokalno govorico manj pomembno, enako pomembno ali bolj pomembno?
- Ali menite, da težaji slovenščine otrokom pomagajo pri učenju lokalne govorice (da; zmerno; ne; ne vem)?
- Ali menite, da znanje lokalne govorice otrokom pomaga pri učenju slovenščine (da; zmerno; ne; ne vem)?
- Ali menite, da bi bilo dobro otroke poučevati lokalni jezik (da; ne; ne vem)?

Medtem ko je prvo vprašanje zasledovalo evidenten cilj, je drugo in tretje mogoče šteti za kontrolni vprašanje k prejšnjim, ki se dotikajo razmerja med slovenščino in lokalno govorico; zadnje vprašanje pa smo postavili iz dveh razlogov. Prvič, v Kanalski dolini se slovenskega jezika v rednih javnih šolah ni poučevalo že od časa priključitve k Italiji (1919)¹¹, politično pa je bila dolina do pred nedavna tudi precej izolirana od centrov slovenstva. V takih okoliščinah ima lokalni jezik tendenco osamosvajanja od standarda, kar je proces, katerega geografsko bližnje variante poznamo npr. v Benečiji in Reziji. Dejansko so se v zadnjem času v nekaterih, recimo temu, lokalistično nastrojenih krogih v dolini pojavila naziranja o (večji) pomembnosti lokalne govorice od standarda, kar smo želeli z vprašanjem preveriti. - Prvo vprašanje se je torej glasilo, KAKO POMEMBNO JE ZNANJE SLOVENŠČINE ZA OTROKE GLEDE NA LOKALNO GOVORICO? Tudi tukaj so rezultati izkazali znatno diskrepanco med očetmi in materami: matere so se spet »zavzele« za lokalno govorico, ki se jim zdi enako pomembna kot znanje slovenščine kar sedemkrat, očetom pa le štirikrat; zato pa se starši strinjajo glede večjega pomena slovenščine, kar lahko gledamo kot pragmatično stališče. Le en oče meni, da je znanje slovenščine manj pomembno od znanja lokalne govorice (prim. sl. 18a).

¹¹ Na pobudo lokalnih političnih dejavnikov, predvsem občin Trbiž (Tarvisio) in Naborjer-Ovčja vas (Malborghetto-Valbruna) in lokalne Gorske skupnosti je bila v maju leta 1997 sprožena širša razprava o možnostih uvedbe pouka slovenskega jezika v nekatere osnovne šole v dolini, h kateri je bilo vabljeno tudi SKS Planika. Temeljni namen akcije je bil te šole obvarovati pred grozečim zaprtjem zaradi premajhnega števila otrok tako, da bi pridobile poseben status kot izvajalke t.i. multikulturne vzgoje. Začetni tentativni dogovor je bil, naj bi realizaciji projekta pristopila lokalno didaktično ravnanje v sodelovanju s SKS Planika, vendar je slednje od priprav odstopilo zaradi zamejitvev v programu (neustrezen in strokovno sporen naslov pouka – Multikultura; ena skupna šolska ura slovenščine tedensko za vse štiri razrede osnovne šole; prepoved slovničnega pouka, pouka slovenske ortografije in sploh pisanja). Tako zastavljen pouk se je sredi januarja 1998 začel v dveh šolah Kanalske doline: v Žabnicah in v Ukvah. V svojem dopisu pristojnim lokalnim in pokrajinskim šolskim in drugim oblastem je vodstvo SKS Planika v marcu 1998 obnovilo potek dogodkov in med presodilo, da tako zastavljen pouk ni le strokovno povsem zgrešen, temveč zgodovinsko prisotnost slovenščine in njenih govorcev v dolini folklorizira in jih kategorizira kot »drugačno«, torej v bistvu »tujco« kulturo. V tem in v dopisu iz septembra 1998 je SKS Planika ponovno ponudilo svojo eksperimntalno pomoč pri načrtovanju takega predmeta. Čeravno so bili odgovori nagovorjenih oblasti evazivni, je misliti, da si je s takim ukrepanjem SKS Planika učinkovito zagotovilo ne le pozicijo prvega strokovno pristojnega za vprašanje, temveč je vzpostavilo tudi formaliziran družbeni nadzor nad poučevanjem slovenščine v osnovni šoli, hkrati pa je svoje privatne težaje še razširilo, poleg tega je za odrasle tudi na srednješolsko populacijo, kjer je bila pobuda sprepeta kar z navdušenjem. Presoja opisanih dogodkov torej - poleg analitsko kaj zanimivega lokalnega udomačevanja evropskih kulturnointegrativnih strategij v projektu t.i. invencije skupne evropske zgodovine (prim. npr. Knudsen 1996; Neumann 1996) - kaže, da je ponesrečenemu formiranju t.i. multikulturne vzgoje, katere (edina) vsebina so naključne drobtinice v slovenskem jeziku, botrovala nesrokovna in nemara tudi fobično obarvana presoja individualnih, četudi ta čas odločujočih, akterjev v procesu, kar pa ne zanika dolgoročnih obetov projekta. – Vir za dopsje: arhiv SKS Planika.

Slednjič smo zastavili vprašanja, ALI MENITE, DA TEČAJI SLOVENŠČINE OTROKOM POMAGAJO PRI UČENJU LOKALNE GOVORICE?, in ALI MENITE, DA ZNANJE LOKALNE GOVORICE OTROKOM POMAGA PRI UČENJU SLOVENŠČINE? Poizvedbi sta direktno komplementarni, zato bomo tudi rezultate predstavili skupaj in primerjalno (sl. 18b, 18c).

Kot kažeta gornja grafa, so matere v primeri z očetmi veliko bolj prepričane v vzajemno vrednost obeh kodov za učenje enega ali drugega, skeptične pa so glede vprašanja, ali znanje slovenščine pomaga pri učenju lokalne govorice. Odgovori očetov so bolj razgibani, v istem vprašanju pa so bistveno večji dvomljivci. Prehod z lokalne govorice na slovenščino se jim zdi dosti bolj verjeten kot obratno (sl. 18č).

Zadnje vprašanje, ALI MENITE, DA BI BILO DOBRO OTROKE POUČEVATI LOKALNI JEZIK?, je ponudilo kaj skope možnosti odgovorov: da, ne, ne vem. En par staršev je svoj nikalni odgovor dodatno utemeljil s pripisom "ker bi prišlo do zmede pri učenju slovenščine"; en par se ni odločil za ponujeno, pač pa je dopisal "ni nujno". Matere so tudi tu izkazale visok in razločen "sentiment" do lokalne govorice (ena mati ni obkrožila nobene ponujene možnosti), očetje pa so v šibki večini (5 : 4) na strani nikalnega odgovora (sl. 19).

Slovenski kodi: vrednotenje in raba

Za zaključek gornjega prikaza si najprej velja ogledati rezultat še dveh vprašanj, zastavljenih v anketi: prvo je spraševalo o lastnostih domače govorice v primeri s slovenščino in drugimi kodi. Karakteristično je, da je večina (7) vprašank prepričanih, da je lokalna govorica enako izrazna kot katerikoli drug jezik, da je torej popoln kod; razen ene (1) same pa se nobena ni hotela izreči o večji ali manjši lepoti domačega jezika v primeri s slovenskim, ta edina pa meni, da je lokalna govorica lepša. Razen ene (1) se tudi nobena ni izrekla o tem, ali je lokalna govorica podobna slovenščini ali ne, in ali je njena zvrst ali ne; edina izjema (1) meni, da lokalna govorica ni podobna slovenščini. – Med očetmi so odgovori bolj kvalificirani. Da je lokalna govorica enako izrazna kot drugi jeziki, menijo štirje (4); da je lepša od slovenščine, eden (1); da je bolj praktična od slovenščine, tudi eden (1), ki pa edini meni tudi, da je lokalna govorica varianta slovenščine. Eden (1) tudi odgovarja, da je enako lepa in praktična kot slovenščina. Da je drugačna od slovenščine, menita dva (2). Med materami torej prevladuje vtis, da je lokalna govorica enako ekspresivna in torej enakovredna drugim kodom – kar bi bilo mogoče, ne pa nujno, treba brati kot prepričanje v avtonomnost lokalne govorice, torej njeno nesorodnost s slovenščino, med očetmi pa, da je podobna slovenščini: slednje je prav gotovo v korelaciji z njihovo visoko kompetenco v slovenščini.

Slednjič smo v tem sklopu vprašanj iskali še podatek, kakšno je posameznikovo govorno vedenje glede na domači kod. Vprašanje je bilo, ALI MENITE, DA SAMI LOKALNO GOVORICO UPORABLJATE VEDNO VEČ (ENAKO, VEDNO MANJ, NE VEM). Na vprašanje nista odgovorila dva (2) očeta in pet (5) mater, ki si kompetence v lokalni govorici ne prisojajo. Izmed tistih, ki jezik sami očitno tako ali drugače uporabljajo (7 mater in 9 očetov), se za ohranitev govorice očitno trudijo vsaj trije (3) očetje in tri (3) matere; še trije (3) očetje in dve (2) materi menijo, da govorico rabijo vedno manj; in ena sama mati (1) pravi, da jo uporablja vedno več. Trije očetje (3) in ena (1) mati svoje

rabe lokalnih kodov ne more presoditi (»ne vem«). Vprašanci torej svoje lastne govorne prakse v lokalnem jeziku večinoma ne vidijo kot problematične, in za usihanje rabe, ki jo percipirajo, očitno vidijo širše vzroke. Diskrepanca med vtisom o rabi in oceni lastne rabe lokalnega jezika, ki jo kaže spodnji graf, ponovno potrjuje, da so očetje tisti, ki se s svojimi govornimi praksami upirajo marginaliziranju lokalne govorice; zgoraj smo jih že razpoznali za nosilce slovenskih kodov v družinah vprašancev (gl. slika 20).

Ti rezultati gotovo navajajo na več premislekov. Najprej tiste bolj tehnične narave. Konstrukcija povprečij, izkazanih pri mnogih gornjih rezultatih, je bila le ena možna pot interpretacije pridobljenih podatkov, saj velikost vzorca, struktura ankete in predhodno znanje o problematiki omogočajo tudi konstrukcijo podatkovnih slik parov, posameznikov, skupin posameznikov ali kako drugače analitsko zamejenih entitet. Vendar se metoda trientitete analize (starševske skupine kot celote, skupine mater in očetov posebej) zdi srečno izbrana za izris nekaterih osrednjih problemov presoje tistih delov samopripisov in samoizrekaj, ki jih navadno označujemo kot etnične. Z vidika slednjih, kot rečeno, je bila raziskava empirična preverba opažanj, pridobljenih v mnogih neformaliziranih terenskih izkušnjah. - Poglejmo te izbrane vidike posamič.

Že uvodoma smo govorili o jezikovnem repertoarju kot primarnem socialnem viru. V natanko osemdeset letih od časa velikega pretresa, priključitve k Italiji, so potomci tedanjih odraslih generacij dolinskih domačinov ta vir, kot pričajo rezultati raziskave, dramatično razširili, ga prilagodili novim socialnim in političnim okoliščinam v svojem življenjskem okolju in si ga podredili na način, ki je v tako množičnem obsegu pravzaprav posebna lastnost prebivalstva ob meddržavnih mejah. Iz druge bistvene posledice leta 1918, reorganizacije in (zaradi obsežnih populacijskih premikov tudi) repopulacije socialnih razredov v dolini, ki je pretežno kmetско domačinsko prebivalstvo potisnila na dno, so prav tako – vsaj v okviru opazovane skupine in njenega rodbinskega zaledja – očitno uspeli iztisniti prednostni položaj: večina izpraševanih očetov sestoji iz najaktivnejše živeče generacije potomcev starih domačinskih rodbin, katerih pomemben socialni atribut je dejstvo, da so večinoma poročili ženske iz nelokalnih in nedomačinskih okolij, tudi seveda iz lokalnega "italijanskega" miljeja; obratnih primerov je v izpraševani skupini le nekaj. Domnevamo lahko, da je bilo tako poročanje moških domačinov je bilo še pred nekaj desetletji dokaj redko in verjetno vsaj s stališča večinskega dolinskega prebivalstva škodo za prestižno; domnevamo lahko tudi, da je bilo dosti običajnejše poročanje "prise-ljencev" z domačinkami, kar ve bi bilo običajno za situacijo, v kateri je domačinska skupina z razločnimi kulturnimi znaki potisnjena po razredni lestvici, ki jo določa zmagoviti »okupator«, navzdol, s čimer je ustvarjeno t.i. razmerje spolne asimetrije v dostopnosti žensk obeh skupin za moške dominantne skupine (prim. Južnič 1993). Vendar naši podatki kažejo, da tako poročanje domačinskih deklet med domačini ni bilo nujno škodo za prestižno, pa tudi ne hudo pogostno. Izjave starejših informatorjev na terenu, pa tudi začete raziskave genalogij domačinskih rodbin kažejo, da je domačinska plast prebivalstva, četudi hudo zdesetkana zaradi odseljevanja med fašističnimi Opcijami (1938-42), ohranila izredno močno skupinsko integriteto, katere znak je tudi neodobravanje moženja deklet izven skupine ali celo obstoj aktivnih strategij za preprečevanje takega poročanja, in precejšen delež priženjencev v domačinska gospodinjstva že kmalu po letu 1920, kar kaže na asimilativno in s tem tudi – vsaj v nekaterih ozirih ali nemara razmerjih - prestižno moč domačinske skupine. Ta vprašanja, kot rečeno, čakajo nadaljne razjasnitve skozi že načrtovana raziskovanja.

V tem smislu je mogoče tolmačiti veliko senzibiliziranost vpraševanih mater pri vrednotenju kulture in jezika skupine, ki jih morajo v bistvu šteti za rodbinsko in družinsko zaledje

svojih soprogov, in v katerega so primožene. Prav ta senzibiliziranost pa, obratno, kaže tudi na to, da so te reči v družinah njihovih mož implicitno ali eksplicitno "na dnevnem redu".

Ta, recimo ji, etnična agenda domačinov Kanalske doline slovenske kode vključuje na način, ki kaže na njihovo polno funkcionalnost znotraj domačinske moralne skupnosti. V tem smislu skupnost kaže veliko lojalnost domačemu jeziku in njegovim približkom, ki jo najrazločnejše, skozi tečaje SKS Planska, zastopa "slovenščina". Opažanje o relativnem "razgubljanju" teh kodov je pravzaprav nasledek eksternega pogleda, ki "žaluje" za stvarmi, ki jih domačinska perspektiva kratkomalo ne vključuje in kot takih ne more zagledati. V tem vidimo kvalitativno razliko med "narodnostnim" se-ntimentalizmom in perspektivo, ki smo jo uvodoma pripisali domačinom Kanalske doline kot privilegirano, kadar gre za presojo projekta nacionalizma: njihova raba slovenskih kodov tega vira zaenkrat očitno ne potrebuje.

Reference:

- Dolhar, Rafko.** 1995. Leva sredina in tržaški Slovenci. I. del. Trst: Virgil Šček.
- Gariup, Mario.** 1995. Odločili so se za tretji rajh : Kanalska dolina 1939 (Svobodna misel) št. 15 (11.VIII.1995), str. 15-18, št. 16 (25.VIII.1995), str. 15-18.
- Jenkins, Richard.** 1997. Rethinking ethnicity. Arguments and explorations. London etc.: Sage.
- Knudsen, Anne.** 1996. European ethnic and linguistic minorities in a social anthropological perspective. V: ŠUMI in VENOSI (ur.), 1996. Ss. 17 – 28.
- Komac, Miran.** 1995. Levo in desno med goriškimi Slovenci. V: *Pretoki*, 1-2, ss. 7-30.
- Minnich, Robert G.** 1993. Socialni antropolog o Slovencih. Zbornik socialnoantropoloških besedil. Ljubljana: SLORI in Amalietti.
- Minnich, Robert G.** 1996. The individual as author of collective identities: reconsidering identity formation within a multilingual borderland. V: ŠUMI in VENOSI (ur.), 1996.
- Moritsch, Andreas.** 1996. Der Prozeß der nationalen Differenzierung in der Region Dreiländereck bis 1918. V: ŠUMI in VENOSI (ur.), 1996. Ss. 77 – 88.
- Neumann, Iver.** 1996. The formation of European identity and the minorities. V: ŠUMI in VENOSI (ur.), 1996. Ss. 193-202.
- Steinicke, Ernst.** 1984. Das Kanaltal. Sozialgeographie einer alpinen Minderheitenregion. Innsbruck: Institut für Geographie der Universität Innsbruck. Innsbrucker geographische Studien, Band 11.
- Steinicke, Ernst.** 1996. Die humangeographische Differenzierung des Kanaltals innerhalb der Montagna Friulana. V: ŠUMI in VENOSI (ur.), 1996. Ss. 103 – 130.

Stuhlpfarrer, Karl. 1996. Das Kanaltal 1918 – 1945. V: ŠUMI in VENOSI (ur.), 1996. Ss. 89 – 102.

Šumi, Irena. 1995. Multilingualism on European borders: the case of Valcanale. V: *Anthropological Notebooks*, 1995, I/1, ss. 108-112.

Šumi, Irena. 1996. Standardna in narečna slovenščina v Kanalski dolini: vzorci učenja in rabe. V: ŠUMI in VENOSI (ur.), 1996. Ss. 177 – 192.

Šumi, Irena. 1988. Socialna lega slovenskega jezika v Kanalski dolini. Empirična raziskava v družinah slušateljev tečaja slovenskega jezika. Projektne naloge v letu 1997: prvo poročilo. Trst: SLORI (kopija poročila dostopna v knjižnici INV, Ljubljana).

Šumi, Irena in Salvatore Venosi. 1995. Govoriti slovensko v Kanalski dolini. Slovensko šolstvo od Marije Terezije do danes. Trst: Virgil Šček.

Šumi, Irena in Salvatore Venosi (ur.). 1996. Večjezičnost na evropskih mejah: primer Kanalske doline. Multilingualism on European borders: the case of Valcanale. Kanalska dolina/Valcanale: SLORI, sedež Kanalska dolina/SLORI, seat Valcanale.

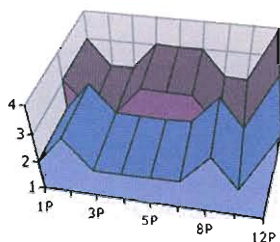
Venosi, Salvatore. 1996. Slovenci v Kanalski dolini. V: ŠUMI in VENOSI (ur.), 1996. Ss. 45 – 50.

Summary

"...for we live at the triple Border": Slovene codes usage and evaluation in parents of children that frequent private Slovene language instruction in Valcanale

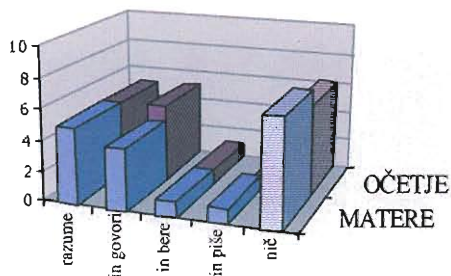
Among the researchers of various disciplines that have dealt with Valcanale, Italy, a border region at the triple Italian-Austrian-Slovene border, a fairly firm consensus has formed regarding the ethnic self-perceptions of the native Slovene speakers. It has been established that they do not, as a rule, regard the Slovene part of their linguistic repertoire as an ethnic or national identity marker. Their most dramatic population history since the annexation of the valley to Italy in 1918 induced the scholars in the classical Slovene minority studies to view their situation as an impossibility, as an aphasic social defect. Our observations, however, show that precisely because such history, this population enjoys superior understanding of the nature of nationalism, and possesses detailed and much reflected upon identity self-perceptions. The paper is based on the 1997 research among parents whose children frequent private Slovene language instruction in the valley. The initial premise held that this group of parents are all members of an extended kin network within which Slovene codes maintain their firm social position. This position is highlighted through the analysis of a series of self-estimations and projections as obtained through research, and offers considerable insight into their construction of social identities.

SLIKA 1: Izobrazba starševskih parov

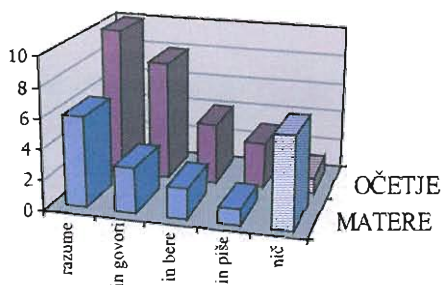

□ MATERE ■ OČETJE

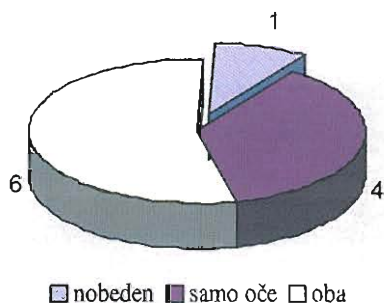
SLIKA 2a: Lokalna govorica pri materah in očetih (N=23)

SLIKA 2b: Slovenščina pri materah in očetih (N=23)

SLIKA 3: Komunikabilnost v slovenskih kodih pri starševskih parih (N=11)

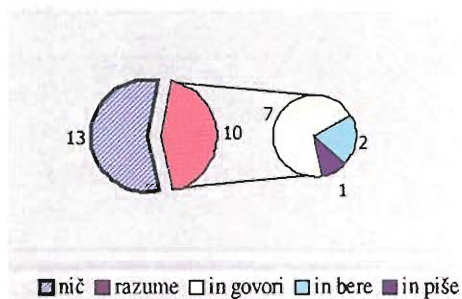
□ nobeden ■ samo oče □ oba

TABELA 1: Poznavanje lokalne govornice in slovenščine pri starševskih parih⁸

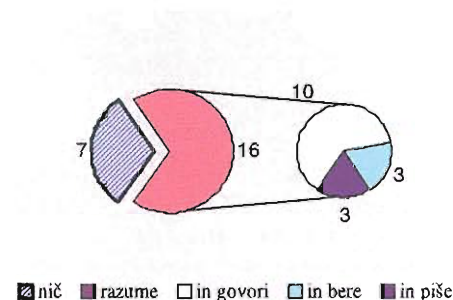
PAR	RAZUME		GOVORI		BERE		PIŠE	
	F	M	F	M	F	M	F	M
P1	••	••	••	••				
P2	•		•					
P3	•		•					
P4	•	••	••		•		•	
P5	••	••	•	•	•		•	
P6	•		•					
P7	•	••	•	••	••		••	
P8	••	••	••		••			
P9	•	•	•	•	•	•	•	•
P10	•							
P11	••	••	••	••	•	•	•	
P12								

⁸ V gornjih dveh tabelah smo pomanjkanje podatka označili z znakom »-«. V vseh primerih gre za starševski par, pri katerem je anketo lahko izpolnila le mati; vsi drugi vprašanci so ustrezno označili odgovore.

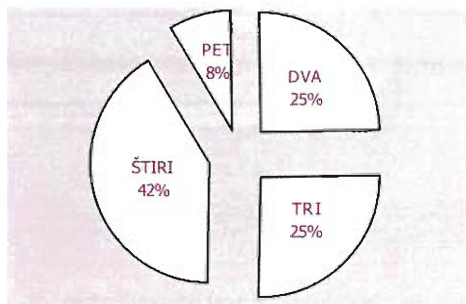
SLIKA 4a: kompetenca v lokalni govorici pri vseh starših (N=23)

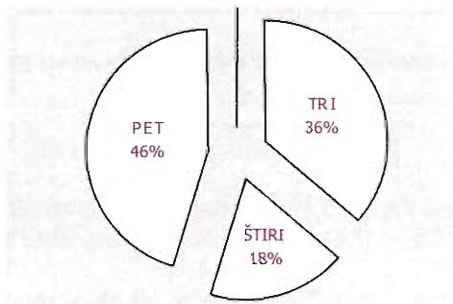
SLIKA 4b: kompetenca v slovenščini pri vseh starših (N=23)

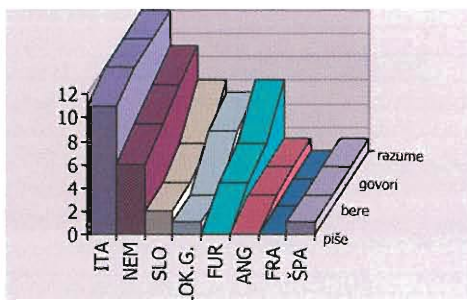
SLIKA 5a: Kodni repertoar pri materah (N = 12)

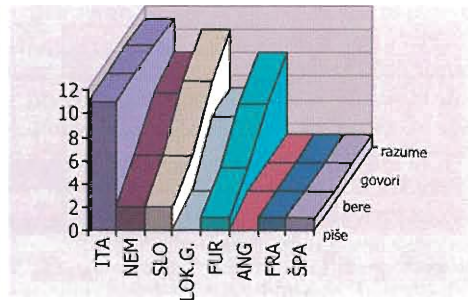
SLIKA 5b: Kodni repertoar pri očetih (N = 11)

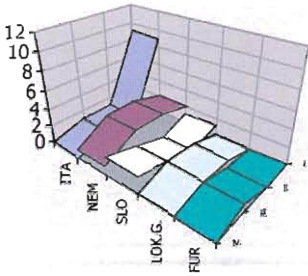
SLIKA 6a: Kompetenca v jezikih pri materah (N = 12)

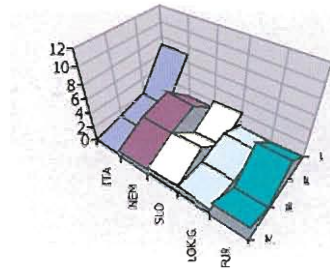
SLIKA 6b: Kompetenca v jezikih pri očetih (N = 11)

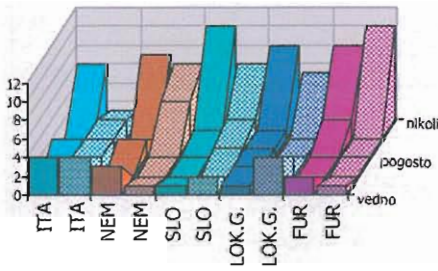
SLIKA 7a: Najljubši jezik pri materah (N = 12)

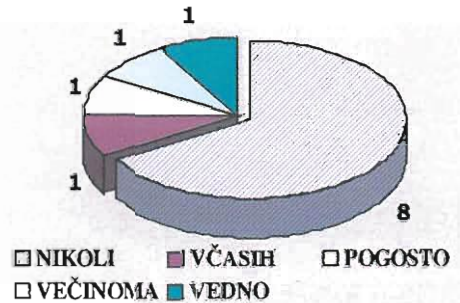
SLIKA 7b: Najljubši jezik pri očetih (N = 10)

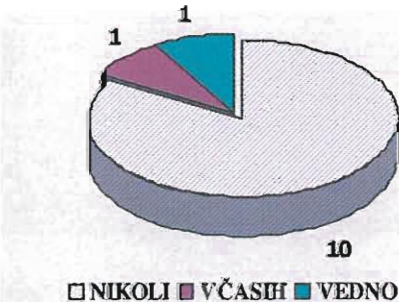
SLIKA 8: Jeziki v starševskih družinah in frekvenca rabe (N = 23)

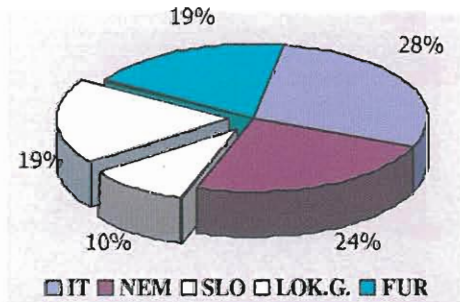
SLIKA 9a: Lokalna govornica v starševskih družinah mater (N = 12)

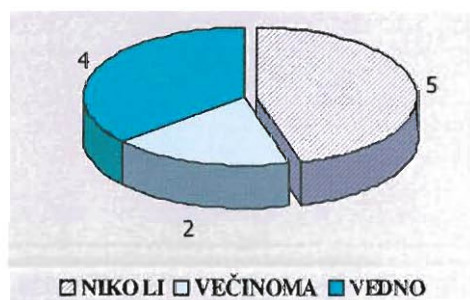
SLIKA 9b: Slovenščina v starševskih družinah mater (N = 12)

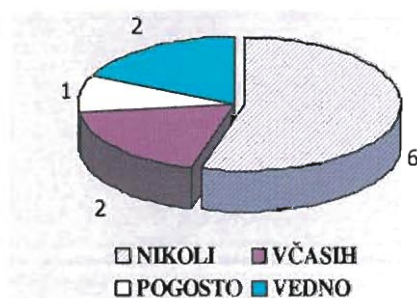
SLIKA 9c: Prevalenca kodov v starševskih družinah mater (N = 12)

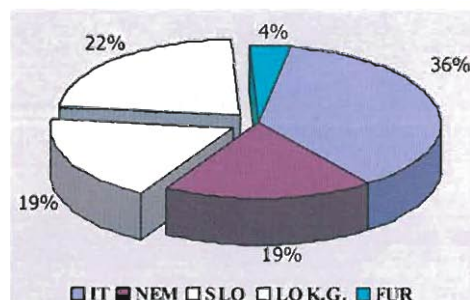
SLIKA 9c: Lokalna govorica v starševskih družinah očetov (N = 11)

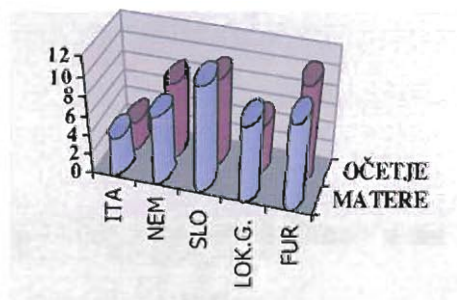
SLIKA 9d: Slovenščina v starševskih družinah očetov (N = 11)

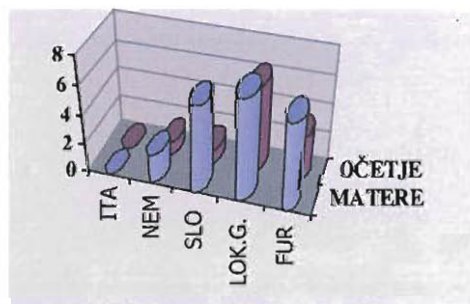
SLIKA 9e: Prevalenca kodov v starševskih družinah očetov (N = 11)

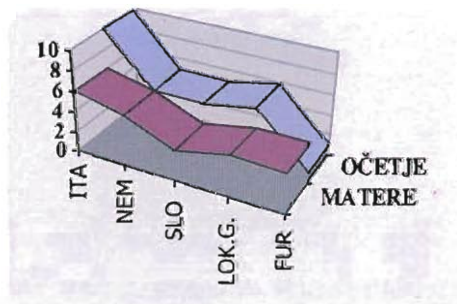
SLIKA 10a: Deleži kodne nekompetence ("nič") pri vprašanih do začetka šolske dobe (N = 23)

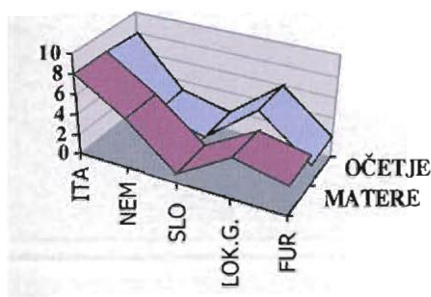
SLIKA 10b: Nična kompetenca v sedanjem jezikovnem repertoarju vprašancev (N = 23)

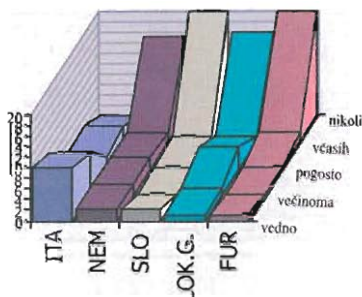
SLIKA 11a: Prevalenčni kod v starševskih družinah vprašanih (N = 23)

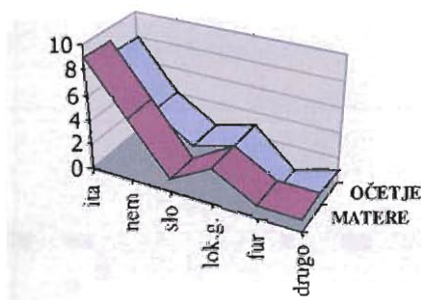
SLIKA 11b: Prevalenčni kod pri vprašanih do vstopa v šolo (N = 23)

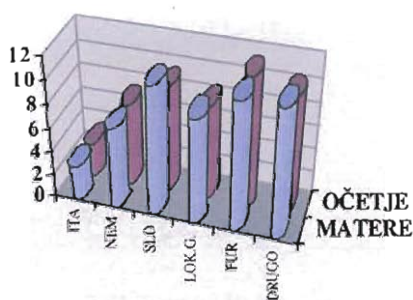
SLIKA 12: Povprečje kodov komunikacije s partnerjem (N = 23)

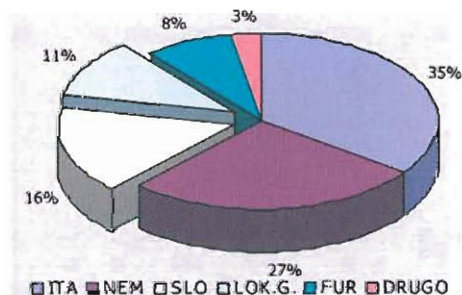
SLIKA 13: Prevalenčni kod pri komunikaciji z otroci (N = 23)

SLIKA 14: Nična komunikacija z otoci do tretjega leta starosti (N = 23)

SLIKA 15: Prevalenca kodov v bližnji okolici majhnih otrok

SLIKA 16: Želena kompetenca v slovenščini pri otrocih (N = 21)

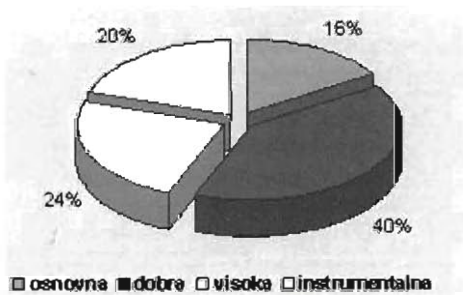
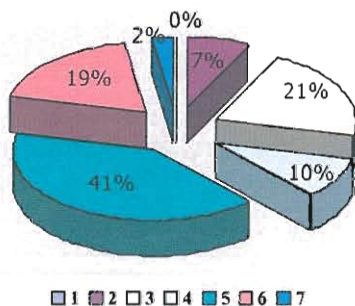

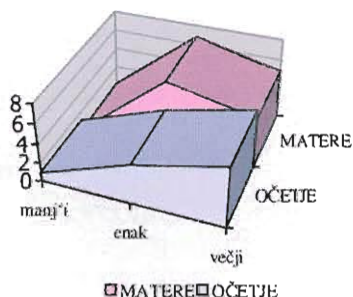
TABELA 2: Zakaj je pouk slovenščine za otroke pomemben

KER	F	M
1 moji in mojevi sorodniki pošiljajo otroke k slovenščini		
2 sem Slovenec(kaj) in štejem svoje otroke za Slovence	1	2
3 je slovenščina del naše kulture	6	3
4 je lokalna govorica del naše kulture	3	1
5 živimo na Tromeji in sodim, da je znanje vseh treh jezikov za otroke pomembno	9	9
6 menim, da jim bo poznavanje slovenščine v življenju koristilo	4	4
7 drugo (-ker je znanje več jezikov kulturno bogatenje-)	1	

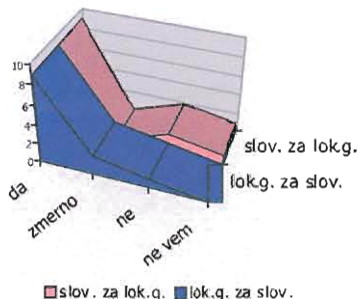
SLIKA 17: »Zakaj pošiljamo otroke k slovenščini«, frekvenca ponujenih odgovorov

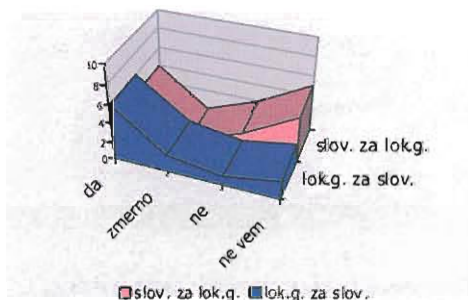
SLIKA 18a: Pomen znanja slovenščine glede na lokalno govorico (N = 23)

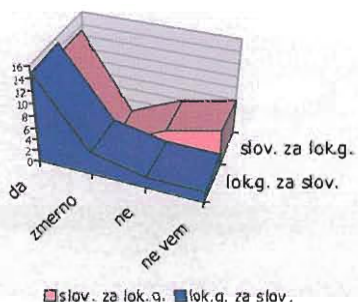
SLIKA 18b: Pomen znanja slovenščine za lokalno govorico in lokalne govorce za slovenščino pri materah (N = 12)

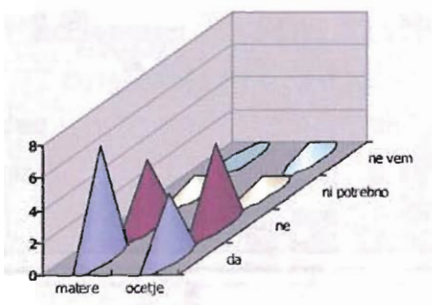
SLIKA 18c: Pomen znanja slovenščine za lokalno govorico in lokalne govorce za slovenščino pri očetih (N = 11)

SLIKA 18č: Pomen znanja slovenščine za lokalno govorico in lokalne govorce za slovenščino pri materah in očetih (N = 23)

SLIKA 19: Potrebnost poučevanja lokalne govornice (N = 22)

SLIKA 20: Samopercipirana obča in lastna raba lokalnega jezika (N = 23)

